

Sloboda izražavanja – Plan časa

Ciljevi za polaznike

- Razmotriti osnovnu ulogu slobode izražavanja u demokratskom društvu
- Uzimanje u obzir odnosa između pojmova sloboda izražavanja u demokratskom društvu i pojma zaštite pojedinaca, manjina ili ugroženih grupa
- Razumeti koncept govora mržnje - govor koji podstiče na nasilje prema drugim osobama ili društvenim grupama
- Analizirati način na koji demokratska društva koja dele zajedničke principe ponekad nađu različite solucije za vrlo slične društvene probleme
- Istražiti ulogu istorije u stvaranju specifične sprege između društvenih vrednosti i pravne zaštite u raznim demokratskim društvima
- Analizirati argumente za i protiv ideje da vlasti dozvoljavaju govor mržnje.
- Identifikovati podudarne stavove studenata kao i one gde se njihova mišljenja razlikuju
- Pojedinačno ili kao grupa dati odgovor na pitanje da li vlasti treba da dozvole govor mržnje. Opravdati takav stav činjenicama i čvrstim argumentima
- Osvrnuti se na značaj ovakve rasprave prilikom donošenja nekih odluka u demokratskom društvu.

Pitanje za promišljanje

Da li naše demokratsko društvo treba da dozvoli upotrebu govora mržnje?

Materijali

- Tok časa
- Štampani prilog 1 – Vodič kroz promišljanje
- Štampani prilog 2 – Radni list za promišljanje
- Štampani prilog 3 - Osvrt polaznika na promišljanje
- Materijal za čitanje
- Odabrana bibliografija
- Pitanje za promišljanje sa argumentima
(izborna opcija – iskoristite ga ukoliko učenici imaju problema sa nalaženjem argumenata ili je vreme ograničeno)

Sloboda govora

1   Skoro sve 192 članice Ujedinjenih Nacija su se složile da poštuju Univerzalnu
2 deklaraciju o ljudskim pravima. U članu 19. ove deklaracije piše da svako ima pravo na
3 slobodu mišljenja i izražavanja, što obuhvata i pravo da ne bude uznemiravan zbog svog
4 mišljenja, kao i pravo da traži, prima i širi obavještenja i ideje bilo kojim sredstvima i bez
5 obzira na granice. I kao što bi rekla nevladina organizacija Freedom House: Akcenat je na
6 reči „svako“. Samo osporavanje ove doktrine bi predstavljalo osporavanje univerzalne
7 slobode informacija kao osnovnog ljudskog prava. Demokratska društva veruju da je
8 neophodno imati slobodu govora. Oni veruju da ih to razlikuje od drugih nedemokratskih
9 zemalja. Ali čak i demokratije ponekad ograniče ili u potpunosti zabrane određeni govor koji
10 smatraju štetnim ili opasnim. Primer ove tenzije između slobode govora i drugih
11 demokratskih vrednosti je govor mržnje t.j. govor koji poziva na nasilje prema određenim
12 pojedincima/kama ili društvenim grupama.

13 **Uloga slobode izražavanja u demokratskim društvima**

14   U demokratskoj vladavini građani imaju pristup tačnim, adekvantim i aktuelnim
15 informacijama. Iznošenje novih ideja, predloga, njihovo razmatranje i kritika pomažu društvu
16 da raste u kulturnom, ekonomskom i naučnom smislu. Sloboda izražavanja takođe dozvoljava
17 ljudima da izraze svoju ljutnju i nezadovoljstvo prema vladinoj politici i ostalim problemima.
18 Samim tim, ona smanjuje mogućnost da ti isti ljudi posegnu za nasilnim metodama da bi
19 izrazili svoje stavove. Sloboda izražavanja predstavlja jedno od najosnovnijih ljudskih prava
20 u demokratskom društvu.

21 **Demokratska vlada kao zaštitnik i kontrolor slobode izražavanja**

22 Demokratske vlade u Severnoj Americi i Evropi štite slobodu govora ali su takođe zadržale
23 pravo da je u određenim slučajevima ograniče. Na primer, u prvom amandmanu Ustava
24 Sjedinjenih Američkih Država piše da „Kongres ne sme doneti nijedan zakon...koji
25 uskraćuje pravo na slobodu govora i slobodu štampe“. Ali i pored ovoga, sama ideja slobode
26 izražavanja se u Americi nije shvatala u nekim apsolutnim okvirima. Poslednjih godina
27 američki Vrhovni sud je znatno više stao u odbranu onih koji imaju ne tako popularne
28 stavove. Ed Obrajen i Li Arbetmen, profesori Grđanskog obrazovanja u Americi su,
29 međutim, primetili da taj sud ima razumevanja za to da država može da ograniči ili kazni

33 određene vrste govora kao što su psovke, kletve, marketinški govor, nasilnički jezik ili
34 podsticanje na samo nasilje. I druge zemlje takođe održavaju tu vrstu ravnoteže, zaštite i
35 ograničavanja slobode govora.

36 U članu 10. Konvencije o ljudskim pravima Saveta Evrope, potpisom od strane 47
37 članica tog tela, piše da „Svako ima pravo na slobodu izražavanja...bez mešanja vlasti i bez
38 obzira na granice.“ Ali isti član sadrži dugu listu izuzetaka od ovog pravila. Sloboda
39 izražavanja može biti podvrgnuta ograničenjima radi sprečavanja kriminala, u interesu
40 nacionalne i javne sigurnosti, zaštite zdravlja i morala, radi očuvanja nepristrasnosti sudstva i
41 radi „zaštite ugleda ili prava drugih”.

42 **Demokratije i sloboda izražavanja: zakon oblikovan istorijom**

43 Mnoga demokratska društva su sačinjena od ljudi različitih rasa, različitih kultura, jezika,
44 vera i nacionalnosti. Tenzije između većine i određene verske, nacionalne, kulturne ili
45 ideološke manjine mogu biti česta pojava. One su još veće u vreme ekonomskih i socijalnih
46 nemira ili kad se određena grupa oseća diskriminisanom. Neke od ovih tenzija imaju svoje
47 korene duboko u istoriji. Još bitinije, istorija jednog demokratskog društva ima odlučujuću
48 ulogu u oblikovanju njegovih zakona. Iako je demokratijama svojstvena privrženost slobodi
49 govora, jednakosti i poštovanju prava svojih građana, način na koje zemlje ispoljavaju te
50 vrednosti se razlikuje od jedne do druge.

51 **Sloboda izražavanja i govor mržnje u Evropi**

52 Većina demokratskih zemalja u Evropi se borila protiv nacističke Nemačke u Drugom
53 svetskom ratu. Nacisti su naglašavali nemačku rasnu dominaciju označavajući cele grupe
54 ljudi kao „nedostojne prava na život“. Pošto su nacisti ubili milione ljudi samo zbog njihove
55 boje kože, nacionalnosti ili religije, evropska demokratska društva su danas odlučna da nikad
56 ne dozvole da se ti strašni događaji ponove.

57 Ustav Ruske Federacije svakoj osobi „garantuje slobodu ideja i govora“ istovremeno
58 zabranjujući reklamiranje bilo kakve društvene, rasne, nacionalne, verske ili jezičke
59 nadmoćnosti. Slične odredbe se nalaze u litvanskom Zakonu o dostupnosti informacija
60 javnosti i u azerbejdžanskom Ustavu. U Češkoj, koju su nacisti okupirali u Drugom svetskom
61 ratu, Krivični zakon sankcioniše bilo koga ko uvredi neku naciju ili njen jezik; određenu rasu
62 ili grupu stanovnika; podstiče mržnju protiv određene nacionalne ili verske grupe; ili poziva
63 na ograničenje prava i sloboda pripadnika njihovih članova. Uprkos tome, nekoliko čeških
64 političara je bilo pozvano na odgovornost zbog izjava usmerenih protiv romskog
65 stanovništva.

66 Na primer, u aprilu 2007, advokati romske zajednice su podneli krivičnu prijavu

67 protiv potpredsednika češke vlade Jurija Cuneka. Citirali su Cuneka da je rekao kako svako
68 ko želi da dobije pomoć države „samo treba malo da izgori na suncu, posvađa se sa familijom
69 i zapali vatre na trgovima“ (Tužbe čeških roma, 2007). Iako je Cunek uporno tvrdio da se
70 izjava odnosila na političare, ne na Rome, oni koji su pratili ceo slučaj su primetili da su anti-
71 romski aktivisti pozdravili njegove opaske.

72 Još jedan primer je slučaj Leane Janackove, članice češkog Parlamenta i
73 gradonačelnice severno-moravskog grada Ostrava. Janackovini komentari u vezi sa romskom
74 zajednicom su bili snimljeni na audio kaseti tokom njene posete kontraverznom naselju
75 Bedriška 2006. godine. Janackova je tada rekla: „Da vam kažem nešto, ne slažem se ni sa
76 jednom vrstom integracije. Na žalost, ja sam rasista. Ja ne verujem u integraciju Cigana koja
77 bi im dozvolila da žive po našim kvartovima. Ali, šta je - tu je, na žalost izabrali smo
78 Bedrišku i tu će biti od sada, ograđeni visokom ogradom, možda čak i električnom ogradom,
79 ako želite. Ovo je poruka koju ću rado preneti celom svetu“(Članica Parlamenta u vrućoj
80 vodi, 2007). Iako je članica Parlamenta kasnije tvrdila da je neko namerno proturio kasetu
81 njenim političkim suparnicima, javnost je bila vrlo zabrinuta povodom njenih opaski. „Mi
82 smo samo jedna generacija posle one koja je preživela grozote tridesetih i četrdesetih“, kaže
83 Kumar Višmantan koji je predao kasete Komitetu za ljudska prava u Parlamentu. ‘Kada
84 ugledna članica Parlamenta i gradonačelnica jednog grada kaže nešto ovako, makar bilo i u
85 šali, onda ona treba i da odgovara za svoje postupke“. Komitet je na kraju odlučio da ne
86 istražuje ovaj slučaj.

87 **Sloboda izražavanja i govor mržnje u Sjedinjenim Državama**

88 Sjedinjene Američke Države su nastale posle rata za nezavisnost protiv Velike Britanije. Taj
89 rat je delimično predstavljao borbu za njihova prava koja su bila ograničena pod britanskom
90 vlašću. Ovo je uočljivo već u prvom amandmanu njihovog Ustava koji štiti slobodu
91 izražavanja. Ali, i nakon nezavisnosti, Sjedinjene Američke Države su nastavile da
92 dozvoljavaju robovlasništvo koje je omogućilo da milioni ljudi afričkog porekla budu robovi.
93 Amerikanci su ukinuli robovlasništvo 80 godina posle građanskog rata. Ali trebalo je da
94 prođe još jedan vek pre nego su Afro-amerikanci dobili svoja puna i jednaka prava, uprkos
95 nasilnom protivljenju, praćenom opakim rasizmom. Zbog toga u mnogim gradovima i
96 državama u Americi i danas se određena dela smatraju simbolima govora mržnje. U državi
97 Virdžiniji je pedest godina bilo zabranjeno paljenje krsta „sa namerom zastrašivanja
98 pojedinca/ke ili grupe ljudi“. U zakonu je pisalo da je sam čin paljenja krsta dovoljan dokaz
99 namere da se neko zastraši. Beri Blek je 1998. godine spalio krst na manjem skupu Kju –
100 Kluks - klana. Skup je bio održan na privatnom posedu i Blek je posedovao dozvolu vlasnika

101 zemlje koji je takođe učestvovao. Policajac koji je primetio zapaljeni krst uhapsio je Bleka i
102 sud ga je osudio u skladu sa Zakonom o paljenju krsteva.

103 Blek je onda odlučio da uloži žalbu Vrhovnom Sudu. Ovaj sud je 2003. odlučio da
104 napravi razliku između samog čina paljena krsta i namere osobe koja ga je zapalila. U
105 objašnjenju suda stoji da prvi amandman dozvoljava državi Virdžiniji da zabrani ono paljenje
106 krsta iza koga postoji jasna namera da se neko zastraši. Međutim, sud je takođe utvrdio da
107 sam čin paljenja krsta može takođe da se smatra zaštitom slobode izražavanja. Na primer, ako
108 se krst pali na političkom skupu, onda to izražava ideološka načela i solidarnost date grupe.
109 Samim time čin paljenja krsta nije protivustavan jer je zakon koji ga zabranjuje u suprotnosti
110 sa osnovnim načelom dozvoljenog političkog govora, ideje koju štiti prvi amandman
111 američkog ustava (Virdžinija protiv Bleka, 2003.).

112 **Zabrana govora mržnje: za i protiv**

113 Neki ljudi smatraju da govor mržnje nije zločin. Lako neke reči mogu biti grube, uvredljive i
114 bolne, oni misle da je to mala cena koju treba platiti za slobodu. Samo zato što je nešto
115 dozvoljeno, ne znači da je u isto vreme prihvatljivo ili poželjno. Jedan od načina
116 suprostavljanja ovom načinu izražavanja je osudu tih ideja i misli i izbegavanje onih koji ih
117 podržavaju. Korišćenjem ubedljivih argumenta i primerenog načina izražavanja svako ima
118 pravo da koristi slobodu govora i iznese sopstvenu viziju društva u kakvom želi da živi. Oni
119 koji se zalažu za legalizaciju govora mržnje tvrde da su zakoni koji regulišu ovo polje
120 neprimenljivi. Ti zakoni propisuju da vlasti utvrde nameru govornika, što je težak i često
121 nizvodljiv zadatak. Ako reč ili simbol mogu imati potpuno različito značenje za dve osobe, u
122 tom slučaju se zakonom ne mogu klasifikovati ovakve izjave. Vlastima bi bilo bolje da se
123 bave kažnjavanjem akta mržnje, umesto što pokušavaju da utvrde postojanje zlobne namere.
124 Sa druge strane, oni koji se slažu da govor mržnje treba da bude krivično delo, podržavaju
125 tezu da nema apsolutne slobode izražavanja. Shodno tome, društvo mora zakonima da odredi
126 granice slobodnog izražavanja. Zabranjivanjem govora mržnje vlasti prave balans između
127 slobode izražavanja i drugih vrednosti demokratskog društva, kao što su, na primer,
128 poštovanje i tolerancija. U slučaju da vlasti pogreše, društvo je uvek tu da ih ispravi.
129 Protivnici govora mržnje njegovo sankcionisanje vide i kao način da se svi ljudi jednako
130 zaštite, a ne da to bude samo bude privilegija moćnih. Posebno je štetan govor uperen protiv
131 marginalizovanih i prezrenih manjinskih grupa, zato što napada nezaštićene i nemoćne.
132 Kažnjavanjem govora mržnje vlasti sprečavaju da taj nesrazmeran odnos moći u društvu
133 preraste u diskriminaciju. Oni koji su protiv sankcionisanje govora mržnje smatraju da bi
134 takvi zakoni uticali na promenu shvatanja same ideje slobodnog govora. Ljudi bi jednostavno

135 u nekom trenutki prestali da govore ono što im je na umu. Kad jednom vlast preuzme na sebe
136 da sankcioniše verbalne prekršaje, definicija toga šta spada pod zabranjeni govor postaje
137 subjektivna kategorija. Dijapazon onoga što se sme i što se ne sme reći raste. Vlastima bi
138 trebalo dozvoliti samo da kontrolišu šta ljudi smeju i ne smeju da rade, a ne šta govore ili u
139 šta veruju. Sa druge strane protivnici govora mržnje veruju da poruka puna mržnje,
140 izgovorena samo jednom, može biti snažnija od poruke tolerancije izgovorene hiljadu puta.
141 Istorija je pokazala da progon ljudi ili grupa vrlo često počinje samo sa retorikom uperenom
142 protiv njih. Kažnjavanje govora mržnje postavlja osnovu za neophodne i odgovarajuće
143 granice za ono što se može reći u demokratskom društvu.

144 Nastojanja da se napravi balans između slobode govora, sa jedne, i dostojanstva i
145 poštovanja svih ljudskih bića, sa druge strane, danas predstavlja najveći izazov demokratskog
146 društva.

Sloboda izražavanja - Odabrana bibliografija

Arbetman, Lee P., and Edward L. O'Brien, "Freedom of Speech" (Chapter 37), *Street Law: A Course in Practical Law*, 7th Edition (Columbus, OH: McGraw-Hill, 2005), pp. 445-462.

Cameron, Rob, "Current Affairs: Senator in Hot Water after Secret Recording Captures Racist Remarks," *Cesky Rozhlas* (July 11, 2007) <http://romove.radio.cz/en/article/21548>

"Charter of Fundamental Laws and Freedoms: Article 17" (Czech Republic), <http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/docs/laws/listina.html> (Czech)
<http://www.freedominfo.org/countries/czech.htm> (English)

"Czech Republic: Criminal Penalties for Discrimination (Articles 198 and 198a)," European Commission against Racism and Intolerance, http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/3-general_themes/3-legal_research/1-national_legal_measures/czech_republic/Czerch_Republic%20SR.asp

Congressional Research Service, "First Amendment: Annotations, p.7, Freedom of Expression: The Philosophical Basis," *The Constitution of the United States of America: Analysis and Interpretation* (Washington, DC: Library of Congress, 1992; updated 2000 by FindLaw.com), <http://caselaw.lp.findlaw.com/data/constitution/amendment01/07.html#1>

"Constitution of Azerbaijan Republic: Article 47: Freedom of Thought and Speech," <http://www.transparency-az.org/legislation.html>

Constitutional Rights Foundation, "Should Hate Be Outlawed?" *Bill of Rights in Action*, 10:3 (Summer 1994, updated July 2000), http://www.crf-usa.org/bria/bria10_3.html#hate

Constitutional Rights Foundation, "Chapter 1: A Free Press," *The Challenge of Information* (Los Angeles: Constitutional Rights Foundation, 1998), pp. 6-23.

"Czech Romanies File Complaint against Deputy Prime Minister," *Cheb* (April 16, 2007), http://www.romea.cz/english/index.php?id=detail&detail=2007_265

"European Convention on Human Rights: Article 10, Freedom of Expression" (Strasbourg: Council of Europe, 1950), <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/005.htm>

"Law on Provision of Information to the Public"(Lithuania), 2 July 1996 No. I-1418 (as Amended by 20 June 2002, No. IX - 972), <http://www3.lrs.lt/cgibin/getfmt?c1=w&c2=170831> in English at <http://www.freedominfo.org/countries/lithuania.htm>

"Russian Constitution: Chapter Two, Rights and Freedoms of Man and Citizen, Article 29," <http://www.constitution.ru/en/10003000-03.htm>

"Universal Declaration of Human Rights: Article 19" (New York: United Nations, 1948), <http://www.un.org/Overview/rights.html>
Virginia v. Black, 538 U.S. 343 (2003), <http://laws.findlaw.com/us/538/343.html>

Sloboda Izražavanja- pitanja za promišljanje i argumenti.

Pitanje:

Treba li dozvoliti upotrebu govora mržnje u jednom demokratskom društvu?

Argumenti za

1. Govora mržnje je neprijatan čin, ali nije zločin. Iako neke reči znaju da bole, one su ipak samo reči i bol koji one mogu da nanesu su mala cena kojom se „plaća“ sloboda.
2. Samo zato što je nešto dozvoljeno, ne znači da je u isto vreme prihvatljivo ili poželjno. Koristeći ubedljive argumente i primeren način izražavanja, svako ima pravo da koristi slobodu govora i iznese svoju viziju društva u kakvom želi da živi.
3. Zakoni koji zabranjuju govor mržnje ograničavaju samu ideju slobode govora. Ako vlada ima moć da kažnjava izražavanje, definicija zabrane govora će širiti. Svaka vlast čvrsto drži moć koju već ima. Država odlučuje šta sme da se radi, a ne u šta sme da se veruje i šta sme da se kaže.
4. Da bi zakoni bili efikasni, oni moraju biti primenljivi u praksi. Kad država jednom donese zakon protiv govora mržnje, onda vremenom proširuje listu sa „dozvoljenim“ i „zabranjenim“ izrazima. I tako u beskonačnost, a to je gubljenje novca i energije. Za policiju i pravosuđe bi bilo bolje da sankcionišu dela, a ne ideje i misli.
5. Izjava je dvosmislena. Ono što neke grupe shvataju kao simbol mržnje, za neke druge ljude može biti simbol solidarnosti. Vlasti bi trebalo da kažnjavaju samo aktivnosti koje ljudi preduzimaju jedni protiv drugih. Država ne bi trebalo da kažnjava građane zbog načina na koji razmišljaju ili se izražavaju.

Sloboda Izražavanja- pitanja za promišljanje i argumenti.

Pitanje:

Treba li dozvoliti upotrebu govora mržnje u jednom demokratskom društvu?

Argumenti protiv

1. Potpuna sloboda izražavanja ne postoji ni u jednom demokratskom društvu. Neprihvatanjem govora mržnje i njegovim sankcionisanjem, država stvara balans između ideje slobode govora i drugih esencijalnih vrednosti jednog demokratskog društva, kao što su poštovanje i tolerancija različitosti. Ovaj balans se postiže zakonima koje građani u demokratskim društvima mogu da promene.
2. Sankcionisanjem govora mržnja država pokazuje da štiti prava svih. Sankcionisanje govora mržnje sprečava da se odnosi među ljudima, zasnovani na različitoj količini moći, ne pretvore u otvorenu diskriminaciju. Kada je govor mržnje usmeren ka nekim slabim i prezrenim grupama, te grupe su pogođene ne samo mržnjom kao takvom, već i zbog toga što nemaju moć koju ima većina.
3. Poruka puna mržnje izgovorena samo jedanput može biti snažnija od poruke tolerancije izgovorene mnogo puta. Ne treba potcenjivati mogućnost da govor mržnje zaseni neke mnogo pozitivnije forme izražavanja u jednom demokratskom društvu.
4. Kroz istoriju, reči su korišćene kako bi se indetifikovale osobe i grupe za proganjanje. Dok mišljenje većine i zakon počnu da deluju, može biti kasno. Zakoni koji kaznjavaju govor mržnje šalju nedvosmislenu poruku o pravim ciljevima jednog društva.
5. Određeni simboli i izrazi ne služe ničemu osim da podstiču mržnju i netrpeljivost. Oni nemaju nikakvu drugu vrednost u jednom društvu, kao na primer, nacistička svastika čiji je jedini cilj da zastraši ljude. Takvi simboli su nepotrebni i beskorisni i društvo ne gubi ništa time što ih stavlja van zakona.